

ОГЛЯД ЗМІН КУРИКУЛУМУ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ З ПОЗИЦІЙ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

A SURVEY OF CHANGES INTRODUCED INTO SCHOOL CURRICULAR FROM THE POSITION OF MULTICULTURALISM

Стаття присвячена висвітленню досвіду Великої Британії у втіленні принципів мультикультуралізму в освітній процес. Надано визначення поняття «мультикультуралізм», проаналізовано поняття «культура», виявлено зміни, яких воно зазнає у мультикультурному суспільстві. Мультикультуралізм визнаний одним із основних підходів до організації начального процесу й підготовки педагогічних кадрів у всіх європейських країнах. Сьогодні мультикультуралізм стає одним із головних напрямів розвитку освіти. Поняття «культура» розглядається сьогодні як таке, що постійно змінюється, здатне еволюювати та вбирати в себе найрізноманітніші нові культурні зразки. Створюється нова загальноєвропейська культура, яка охоплює прояви усіх культур, що присутні сьогодні на континенті, незалежно від кількості осіб, що представляють ці культури. У європейських країнах дотримуються принципу спільних культурних та соціальних цінностей, який допомагає підтримувати когезію культурно різноманітного суспільства. Вивчено й проаналізовано документи департаменту освіти і навчання Міністерства освіти Великої Британії щодо змін змісту курикулуму середньої школи. Нами встановлено, що було запропоновано перегляд усіх початкових програм задля запровадження всебічного й рівного висвітлення внеску усіх націй у загальноєвропейську та світову скарбницю знань. Визначено принципів зміни філософського поняття «культура» в процесі глобалізації, спричинені впливом міграційних процесів. Виявлено еволюцію терміна «мультикультуралізм» у сучасних освітніх умовах європейських країн. Описано зміни курикулуму середньої школи, запропоновані дослідниками Великої Британії задля створення простору різноманіття в освіті. Також запропоновано створити систему підготовки вчителів до роботи у мультикультурному навчальному середовищі.

Ключові слова: курикулум, мультикультуралізм, толерантність, культура, різноманіття, національні цінності, підготовка вчителів.

The article deals with a coverage and analysis of experience of Britain school authorities in implementing the principle of multiculturalism in the curriculum of key 3 and 4 stage of studying. The author begins with an analysis of the term "multiculturalism", stating that the term is now widely used in scientific works of European researchers, while the term policulturalism that is used in Ukrainian discourse, is only a translation of it. Further on, the article describes the views of European scientists on the notion of "culture", which, according to them, is a changeable and flexible phenomenon, and can accumulate and absorb phenomena that belong to different cultures. The author's aim in writing this article was to spread the knowledge about how school curricular in the UK and principles of teachers' training have changed in order to disseminate and implement ideas of multiculturalism in school training. These changes include equal and honest representation of diverse scientific ideas and views highlighting the contribution of all nations in the global culture and science. The article also underlines that there are 2 sides in the process of implementing multiculturalism, and one should not exaggerate the idea of European values contrary to local ones. The author emphasizes that all school subjects should undergo a revision, not only the Arts. Further on, analyzing the materials of the working group, a revision of curriculum of the school subject 'Diversity and Citizenship' should be made, excluding the image of a British as a white and a Christian. The evolution of the term "multiculturalism" in modern educational conditions of European countries is revealed. Changes to the high school curriculum proposed by UK researchers to create a space of diversity in education are described.

Key words: curriculum, multiculturalism, tolerance, culture, diversity, national values, teachers' training.

УДК 378.147
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-1.15>

Волкова Л.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри сучасних
європейських мов
Університету державної фіскальної
служби України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Мультикультуралізм – це термін, яким користуються науковці для визначення особливостей організації процесу навчання етнічно гетерогенних груп, здебільшого поширений у країнах Західної Європи [1, с. 123]. Однак на теренах України використовується термін «полікультуралізм», який, на думку С. Сисоєвої [28, с. 26], ширше охоплює поняття підготовки молодого покоління до життя в етнічно гетерогенному світі, оскільки з поняття «полікультуралізм» вилучено ідею негативного або критичного ставлення до представників інших культур та окремого навчання груп, що належать до різних етносів, яка присутня в понятті «мультикультуралізм». Однак у світовому співтоваристві система-

тично використовується термін «мультикультурне виховання» (освіта) ("multicultural education" – англ., "Education multiculturelle" – фр., "Erziehung multikulturell" – нім.). Поширений у вітчизняній педагогіці термін «полікультурне (багатокультурне) виховання (освіта)» є калькою з англійської мови та адекватний терміну «мультикультурна освіта». Отже, спроби педагогічно розвести ці терміни поки що не дають бажаного результату. Накопичено певний фонд дефініцій терміна мультикультурної освіти. В одному з перших нормативних визначень у Міжнародному словнику освітніх термінів (International Dictionary of Education, 1977) термін характеризується як педагогічний процес, у якому представлені дві або більше культури, відмінні за

мовною, етнічною, національною або расовою ознакою [23, с. 231]. Більш розширене розуміння надано в «Міжнародній енциклопедії освіти» (The International Encyclopedia of Education, 1994): засвоєння знань про інші культури, усвідомлення відмінностей і подібностей, загального й особливого між культурами, традиціями, способом життя, формування позитивного шанобливого ставлення до різноманіття культур та їх представників [31, с. 212]. Під час визначення терміна виходять із різних критеріїв, зокрема цілей, моделей, масштабів освіти, шкільної політики, реформ навчальних програм, національної та регіональної специфіки. Деякі з трактувань соціально орієнтовані, інші, навпаки, – політично нейтральні, можуть фокусуватися на проблемах малих етнічних груп тощо. Всі визначення терміна означають, зрештою, визнання впливу на освіту соціальних, політичних та економічних реальностей культурно й етнічно різноманітного соціуму [21, с. 83].

Мультикультуралізм – не нова течія у системі освіти європейських країн, хоча його витоки лежать у процесі інтеграції представників різноманітних етносів, які добровільно або примусово емігрували до США протягом минулого століття, проходили процес адаптації до нових умов життя, адаптації у соціумі й системі освіти та навчання [2, с. 108]. Сьогодні поняття «мультикультуралізм» використовується в науково-педагогічному дискурсі більшості педагогічних розвідок у європейських країнах. Оскільки процес міграції охопив всю Європу, мультикультуралізм визнаний одним із основних підходів до організації начального процесу й підготовки педагогічних кадрів у всіх європейських країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню цього феномена присвятили свої наукові розвідки такі відомі сучасні закордонні дослідники, як Ф. Дервін [7], Л. Розенталь [26], К. Слітер [29], Т. Кляйн [4], Л. Дейвіс [6], К. Флінт [9], Б. Парех [24], Р. Кілі [11], Т. Модуд [19], С. Лухтенберг [17]. Серед українських дослідників, що вивчають питання мультикультуралізму в освіті, необхідно згадати таких провідних учених, як А. Гордієнко [5], Р. Кравець [16], І. Ковалинська [13], А. Колодій [15].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак серед українського наукового дискурсу нами не виявлено наукових робіт із питання запровадження змін курикулуму задля врахування мультиетнічного складу учнівського колективу та підтримання соціальної когезії суспільства.

Мета статті полягає у вивченні та оприлюдненні результатів запровадження змін курикулуму середньої школи на основі принципів мультикультуралізму в освітній системі Великобританії з урахуванням культурного та етнічного різноманіття навчально-педагогічного й учнівського складу.

Нами було сформульовано такі завдання:

– визначити принципові зміни філософського поняття «культура» в процесі глобалізації, спричинені впливом міграційних процесів;

– виявити еволюцію терміна «мультикультуралізм» у сучасних освітніх умовах європейських країн;

– виявити та описати зміни курикулуму середньої школи, запропоновані дослідниками Великої Британії задля створення простору різноманіття в освіті.

Виклад основного матеріалу. Для написання роботи ми провели пошук у базах даних академічної світи (ERIC), міжнародної бібліографії (IBSS) для визначення відповідної бази наукової літератури. Цей огляд включає академічні статті й книги, звіти про дослідження, урядові матеріали й матеріали щодо результатів незалежних досліджень. Під час пошуку відповідних джерел в електронних базах даних ми використовували такі ключові слова: «різноманіття», «курикулум», «громадянство», «культурно значуща освіта», «ідентичність», «громадянські цінності».

Культура як філософський термін, який охоплює різні сторони людського буття, включаючи мистецтво, літературу, образотворче мистецтво, тісно пов'язана із соціальними проявами, такими як спілкування, соціальна презентація, соціальна поведінка й діяльність, самовизначення й самопрезентація особистості, що базуються на певних, засвоєних у ранньому віці або у процесі освіти й соціалізації соціально-культурних зразках. Поняття «культура» розглядається сьогодні як гнучка й здатна до змін структура. Її здатність змінюватися та вбирати в себе нові, недоступні або не відомі раніше культурні зразки стає основною та необхідною характеристикою культури в сучасних умовах глобалізації і міграційних процесів, які впливають на етнічний, расовий, культурний, релігійний склад населення будь-якої європейської країни [25, с. 6]. Шлях від розуміння культури як статичного або застиглого набору певних поведінкових зразків, класичних художніх виявлень, переконань або уявлень про представників власної та інших культур до нового типу культури, а саме відкритого для засвоєння нових культурних і соціальних зразків, був досить довгим і дуже тернистим. Протягом ХХ століття науковці, культурні та релігійні діячі, дослідники й митці намагалися усвідомити зміни, що привнесла нова соціальна реальність. З'явилися роботи науковців, які формулювали принципи культури як феномена, що постійно змінюється й здатний до створення нових культурних та соціальних зразків, які відображають реальні соціально-культурні зміни суспільства [27, с. 28; 10, с. 1019–1021]. Сьогодні деякі вчені [30, с. 2] говорять про можливість створення глобальної культури, що увібрала в себе усі найкращі зразки культур національних і продовжує еволюціонувати.

В освіті ці соціальні зміни відображалися у створенні окремої галузі педагогіки для освіти

іноземців, намаганнях сформувати принципи навчання відокремлених груп, які відрізняються за культурними, етнічними чи релігійними ознаками. Основним принципом такого відокремленого навчання було нівелювання усіх культурних, етнічних або релігійних та інших відмінностей, створення образу учня, що володіє усіма ознаками єдиної національної ідентичності [14, с. 63]. Протягом 70–80-х років минулого століття відбувся поступовий перехід від навчання відокремлених груп до створення умов спільного навчання, постало питання впливу національних, культурних відмінностей на результати навчання й подальшого соціального та професійного успіху представників різноманітних культурних та етнічних груп. Усвідомлення таких соціально-культурних відмінностей привело до змін наукових підходів до організації навчання, змін курикулуму, змісту, форм і методів навчання у європейських країнах [8, с. 38–51]. У наукових роботах вчених та педагогів Великої Британії з'являються терміни, що характеризують новий етап розвитку педагогічної науки, поєднуючи принцип педагогіки з такими соціально значущими поняттями, як «соціальна когезія», «громадянство», «культурне різноманіття» [6, с. 299–308; 4, с. 365].

У травні 2006 року Департамент освіти та навчання (DfES) створив робочу групу з перегляду навчальної програми з різноманіття й громадянства. За результатами діяльності цієї робочої групи було виявлено, що Національні настанови з укладання навчальних програм визначають різні способи, за допомогою яких конкретні предмети, такі як математика, англійська мова, географія, сучасна іноземна мова та громадянське навчання, можуть сприяти більшому розумінню різноманіття серед учнів та навчати їх толерантності, взаємодії, звільняти від упередженості й запобігати конфліктам.

Документація як DfES, так і органів, які розробляють Національні настанови з кваліфікацій та навчальних програм, чітко вказує на те, що вчителям дозволяється та вони заохочуються використовувати свою професійну гнучкість і майстерність у виборі способів виконання навчальних програм рівнів навчання 11–16 років (Key stages 3 and 4), що дає змогу вчителям більш безпосередньо зосередитись на використанні різноманіття як засобу формування основ мультикультурного суспільства. Однак звіти цієї робочої групи показують, що існує певне занепокоєння щодо того, наскільки викладачі усвідомлюють можливості навчання різноманіття [18, с. 32].

Висновки. Вивчаючи матеріали робочої групи Департаменту освіти та навчання (DfES) з вивчення запровадження різноманіття й спільних громадянських цінностей та програми Міністерства освіти з релігійної освіти [32, с. 12], ми дійшли таких висновків.

Поняття «культура» розглядається сьогодні як таке, що постійно змінюється, здатне еволюціонувати та вбирати в себе найрізноманітніші нові культурні зразки. Створюється нова загальноєвропейська культура, яка охоплює прояви усіх культур, що присутні сьогодні на континенті, незалежно від кількості осіб, що представляють ці культури. У європейських країнах дотримуються принципу спільних культурних та соціальних цінностей, який допомагає підтримувати когезію культурно різноманітного суспільства. Деякі вчені підходять до думки про створення сьогодні загальнопланетарної культури завдяки поширенню міграції та соціально-культурної інтеграції. Поширюється поняття множинної культурної ідентичності особистості та колективної і національної ідентичності, яка формується на основі усіх наявних ідентичностей окремих особистостей, що складають це суспільство [24, с. 15].

У сучасному європейському науковому дискурсі вживається термін «мультикультуралізм», на противагу терміну «полікультуралізм», який поширений в українському науковому дискурсі. Теоретичний аналіз цих понять виявив, що обидва терміни описують принципи організації навчання етнічно гетерогенних груп. У багатьох наукових матеріалах, надрукованих у Європі, вживається термін «культурне різноманіття», який також безпосередньо стосується навчання етнічно гетерогенних колективів. Отже, після детального лінгвістичного та методичного аналізу, а також з огляду на значну поширеність терміна «мультикультуралізм» і похідних від нього в наукових розвідках європейських учених ми вважаємо за можливе використовувати його в українському науковому дискурсі.

Настанови Національного бюро Великої Британії з розробки навчальних програм і рекомендації Європарламенту щодо освіти впродовж усього життя [8, с. 9–17; 20, с. 12–18] наголошують на необхідності переглянути усі навчальні програми задля включення відомостей щодо внеску усіх культур у загальнонаціональну культурну скарбницю. Наголошується на необхідності спеціальної підготовки вчителів до роботи у мультикультурному навчальному середовищі. Дискурс документа містить поняття «різноманіття», «змішане походження», «мозаїчна ідентичність», «мультиетнічна школа», «мультикультурний» тощо. Частотний аналіз використання терміна й вибіркового аналізу посилань дають змогу стверджувати, що мультикультуралізм як принцип організації освіти перейшов із розряду другорядних до категорії термінів, які характеризують першочергові, найважливіші наукові явища й принципи. Отже, можемо зробити висновок, що сьогодні мультикультуралізм стає одним із головних напрямів розвитку освіти. Аналіз заявлених матеріалів, зокрема документів Департаменту освіти й звіту робочої групи з перегляду навчаль-

них програм, виявив, що Міністерство занепокоєне недостатньою підготовленістю вчителів до роботи у мультикультурному навчальному середовищі, наголошує на тому, що вчителів необхідно заохочувати застосовувати усі їхні вміння, навички й здатності для використання переваг мультиетнічного навчального колективу [19, с. 138]. Було також наголошено на необхідності перегляду усіх навчальних програм задля включення в них різноманітних або відмінних наукових точок зору, соціокультурних та художніх знань і вмінь, притаманних різноманітним культурам, а також їх активного використання в подальшому у навчальному процесі задля розширення уявлення учнів про відмінні та різноманітні культури, світи, наукові принципи, соціальні вимоги, що навчить їх жити в мультиетнічному середовищі, а в подальшому бути успішними в мультикультурному професійному осередку. Було наголошено на тому, що необхідно використовувати усі навчальні дисципліни, а не тільки спеціалізовані курси чи програми окремих дисциплін (художня й музична творчість, література тощо) для запровадження принципів мультикультуралізму в навчальний процес.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Banks J., McGhee C., Cortes C., Hahn C., Merryfield M., Moodley K., Murphy-Shigematsu S., Osler A., Park C., Parker W. (2005) *Democracy and Diversity: Principles and Concepts for Educating Citizens in a Global Age* (Seattle, WA, Center for Multicultural Education, University of Washington).
2. Banks J.A. (2012) *The Encyclopedia of Diversity in Education* Newbury Park, Ca. Sage Education Inc.
3. Breslin T., Rowe D., Thornton A. (2006) *Citizenship Education: current state of play and recommendations – the Citizenship Foundation’s written submission to the Education Select Committee (March)*. URL: <http://www.citizenshipfoundation.org.uk/main/php?280> (дата звернення: 10.03.2016).
4. Cline T., De Abreu G., Fihosy C., Gray H., Lambert H., Neale J. (2002) *Minority Ethnic Pupils in Mainly White Schools London*, DfES/RR 365.
5. Гордієнко А. Концепція мультикультуралізму в сучасному науковому дискурсі. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Пера Могилу. Серія: Політологія*. 2012. Т. 178. Вип. 166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2012_178_166_6 (дата звернення: 15.03.2016).
6. Davies L. (2001) *Citizenship, Education and Contradiction, Review Essay*, *British Journal of Sociology of Education*, 22 (2). P. 299–308.
7. Dervin F. (2012) *Cultural identity, representation and othering*. *The Routledge handbook of language and intercultural communication*, 2. P. 181–194.
8. Directorate-General for Education and Culture *lifelong Learning: Education and Training Policies School education and Higher education. Education and Training 2010 program Cluster “Teachers and Trainers” Report of the Peer Learning Activity*, Oslo, May 2007 “How can Teacher Education and Training policies prepare teachers to teach effectively in culturally diverse settings?”. URL: http://www.atee1.org/uploads/EUpolicies/pla_teaching_in_culturally_divers_settings.pdf (дата звернення: 23.03.2016).
9. Flint K.J., Peim N. (2011) *Rethinking the Education Improvement Agenda: A Critical Philosophical Approach*. London, New York : Bloomsbury Publishing.
10. Josefová A. (2014) *The cultural diversity as a phenomenon of the multicultural society. Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 152 (2014). P. 1019–1021. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.09.266> (дата звернення: 19.03.2016).
11. Kieley R., McCrone D., Bechhofer F. (2005) *Whiter brutishness? English and Scottish people. Scotland, Nations and Nationalism*, 11 (1). P. 5–82.
12. Ковалинська І. Основи полікультурності освітньої системи Великої Британії. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, психологія*. 2016. Вип. 1 (18). С. 51–56.
13. Ковалинська І. Результати дослідження мультикультурної освіти вчителів у західноєвропейських країнах. *Scientific Journal Virtus*. 2019. Т. 1. Вип. 32. С. 53–68.
14. Колодій А. Американська доктрина мультикультуралізму і етнопонаціональний розвиток України. *Агора*. 2008. Вип. 6 : Україна і США: взаємодія в галузі економіки, культури і науки. С. 5–14. URL: <http://political-studies.com/?p=578> (дата звернення: 10.04.2016).
15. Кравець Р. Теоретичні і методичні основи полікультурної освіти майбутніх фахівців аграрної галузі : дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04. Хмельницький, 2018. 577 с.
16. Luchtenberg S. *Multicultural Education: Challenges and Responses* (2005). *JSSE*, 4 (1). P. 31–55.
17. Maylor, Uvanney, Read, Barbara, Mendick, Heather, Ross, Alistair and Rollock, Nicola (2007) *Diversity and Citizenship in the Curriculum: Research Review. Research Report 819. Project Report*. Department for Education and Skills, London: Goldsmiths Research Online. URL: <http://eprints.gold.ac.uk/4132> (дата звернення: 22.04.2016).
18. Modood T., Werbner P. (eds) (1997) *Debating Cultural Hybridity: Multicultural Identities and the Politics of Anti-Racism*. London : Zed Books.
19. *National Curriculum Handbook for secondary Teachers in England*. URL: <http://www.nc.uk.net>.
20. Nieto S. (2010). *Affirming diversity: the sociopolitical context of multicultural education*. New York : Pearson Publishing.
21. Ofstead (2000) *Evaluating Educational Inclusion: Guidance for Inspectors and Schools*. London, Ofsted/HMI 235.
22. Page G.T., Thomas J.B., Marshall A.R. (1997) *International dictionary of education* London: Kogan Page ; New York : Nichols Pub. Co.
23. Parekh B. (2000) *The Future of Multi-Ethnic Britain: The Parekh Report*. London : Profile Books and the Runnymede Trust.
24. Recommendations of the European parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning (2006/962/EC). URL.:

<http://www.alfa-trall.eu/wp-content/uploads/2012/01/EU2007-keyCompetencesL3-brochure.pdf> (дата звернення: 27.04.2016).

25. Rosenthal L., Levy S.R. (2010). The colorblind, *multicultural*, and polycultural ideological approaches to improving intergroup attitudes and relations. *Social Issues and Policy Review*, 4 (1). P. 215–246. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1751-2409.2010.01022.x> (дата звернення: 6.05.2016).

26. Resituating culture / G. Titley (ed.) (2005) Strasbourg Directorate of youth and Sport Council of Europe Publishing.

27. Сисоєва С. Культурологічні аспекти освітології та розвиток полікультурного суспільства. *Освіто-*

логія – соціально-культурологічні контексти. 2012. Ч. II. С. 28–36.

28. Sleeter S., Maclaren P. (1995) *Multicultural Education Critical Pedagogy and the Politics of Difference*. Albany : SUNY Press.

29. Tarozzi M. (2014). Building an unintercultural “ethos” in teacher education. *Intercultural education*, 25:2.

30. Torsten Husén; T Neville Postlethwaite (1994) *The International encyclopedia of education*. Pergamon ; New York : Elsevier Science.

31. The national curriculum. URL: <https://www.gov.uk/national-curriculum/key-stage-3-and-4> (дата звернення: 12.06.2016).